

Verlag onderwjsseminar 'In Oorlog: oorlogsbeleving bij soldaat en burger'

Op 13 november 2008 vond op de Koninklijke Militaire Academie (KMA) in Breda een onderwjsseminar van de Atlantische Commissie plaats. Na een rondleiding voor deelnemers over het terrein en een lunch kwamen vier sprekers aan het woord over het thema 'oorlogsbeleving bij soldaat en burger' ter inleiding van het eindexamenonderwerp voor geschiedenis.

Generaal-majoor Siem van Groningen, commandant van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA), heette de deelnemers welkom. Dit seminar was inmiddels het vierde dat gehouden werd op het terrein van de KMA, die dit jaar 180 jaar bestaat. Vervolgens gaf Hans Luyendijk, voorzitter van de Atlantische Onderwijscommissie, het woord aan de eerste spreker.

Dr. **Leo van Bergen**, verbonden aan de vakgroep metamedica van de Vrije Universiteit in Amsterdam, sprak over de oorlogsbeleving van de soldaten in de Eerste Wereldoorlog. Ons

beeld van die oorlog wordt bepaald door de loopgravenoorlog aan het westelijk front. De soldaten zouden te weinig te eten krijgen en eindeloze *tours of duty* maken. Doorgaans was er echter genoeg te eten en verbleven soldaten vaak maar vier dagen achtereen aan het front. De aanhoudende regen creëerde veel modder. Daarnaast verspreidden rondrijvende lijken veel ziektes, iets dat ook de altijd aanwezige ratten deden. Soldaten verschilden van mening over welk kwaad het ergst was: de kogels, de ziekten, de regen, het lawaai of het gifgas. Sommigen zagen de artsen als het grootste kwaad van de oorlog. Het was hun taak de gewonden weer zo snel mogelijk terug te sturen naar het front. Zij maakten kunstmatig

onderscheid tussen 'zieken' (met letsel dat niet veroorzaakt was door de vijand) en 'gewonden' (met letsel veroorzaakt door de vijand) om het aantal oorlogspensioenen zo ver mogelijk terug te brengen.

Ondanks alle ontberingen bleef men toch doorvechten en meldden miljoenen jonge mannen zich vrijwillig aan voor het leger. De 'grote woorden' "voor volk en vaderland" en "*the war to end all wars*" vormen geen afdoende verklaring, aldus Van Bergen. Weinigen geloofden dit namelijk. Het antwoord moet eerder gezocht worden in sociale druk. Vrouwen deelden bijvoorbeeld witte veren uit aan achterblijvers om hun lafheid te benadrukken. Soldaten wilden ook niet dat hun vrienden voor niets zouden zijn gestorven. Bovendien wilden soldaten niet onderdoen voor hun kameraden in de loopgraven. Daarnaast waren veel soldaten bang voor de krijgsraad als zij hun plicht verzaakten. Zij konden hiervoor de doodstraf krijgen.

Er is dan ook geen eenduidig beeld te geven hoe soldaten over de oorlog dachten. Sommigen haatten hem, anderen waren uitgesproken positief over de saamhorigheid die de oorlog veroorzaakte, en weer anderen vonden het zelfs 'prettig te doden'.

De volgende spreker was majoor **Jos Verdonschot**, die verbonden is aan de KMA. Hij werkte in 2007 zeven maanden in Afghanistan als commandant van een missieteam. Met zijn team werkte hij aan projecten als het bouwen van wegen en bruggen. Hiervoor moest hij buiten de relatief veilige muren van Kamp Holland contacten opbouwen met de lokale bevolking. Dit deed hij door gesprekken aan te gaan met moellahs en burgemeesters en hen te vragen wat hun prioriteiten waren. Het bleek echter dat de bevolking niet zozeer behoefte had aan infrastructurele projecten, maar vooral aan water en voedsel. Volgens Verdonschot is de provincie Uruzgan niet te vergelijken met het noorden van Afghanistan. Evenals de

provincies Helmand en Kandahar is de bevolking er straatarm en zijn de religieuze opvattingen er veel strenger.

Om de opdracht goed uit te kunnen voeren werd er eerst zes maanden intensief getraind. Desondanks waren de ervaringen met hinderlagen en zelfmoordenaars schokkend. Het was ook niet mogelijk om zonder zware beveiliging naar 'buiten' te gaan om contact te leggen. Dit contact verliep vaak door rustig buiten een dorp af te wachten tot nieuwsgierige kinderen langskwamen. Via hen kwamen de soldaten in contact met de autoriteiten. Na het eerste contact konden projecten gestart worden. Deze dienden zoveel mogelijk door de Afghanen zelf uitgevoerd te worden, waarbij de Nederlanders controle uitoefenden. Al met al waren er vele 'uitdagingen'. Zo was er sprake van grootschalige corruptie en van concurrentie tussen de verschillende stammen. Ook overmatig ambitieuze projecten in combinatie met bureaucratische rompslomp bemoeilijkten het werk. Volgens majoor Verdonschot zijn de twee jaar die de Nederlandse missie nog zal duren bij lange na niet voldoende om daadwerkelijk veranderingen door te kunnen voeren in Afghanistan. Desalniettemin deed hij zijn werk om de kinderen van Afghanistan een betere toekomst te bieden, zoals hij zei. In een discussie met het publiek benadrukte hij het verschil in de Nederlandse en de Amerikaanse aanpak in Afghanistan. Hij constateerde dat de Amerikanen eerder geneigd zijn geweld te gebruiken. Wat betreft de verschillende media waarmee hij had samengewerkt, was hij het minst tevreden over het contact met de Nederlandse journalisten. Tot slot gaf Verdonschot aan dat hij zelf voorstander is van onderhandelen met de Taliban.

Na de pauze vertelden twee leden van theatergroep **Orkater** over hun nieuwe toneelstuk *Kamp Holland*. Zij verbleven twee weken in Kamp Holland in Uruzgan en verwerkten de verhalen van de Nederlandse militairen in een toneelstuk. Ook speelden zij een scène met daarin een discussie tussen twee politici over welke termen gebruikt moeten worden om de missie in Afghanistan te 'verkopen' aan de bevolking.

Prof. dr. **Koen Koch**, verbonden aan de Universiteit Leiden, sprak over de ontwikkeling van de oorlogsbeleving onder burgers tijdens de Eerste Wereldoorlog. Veel Britten en Duitsers juichten de komst van de oorlog in 1914 toe. Het zou een 'korte oorlog' worden en zij zouden allemaal delen in de roem van de 'overwinning'. Sinds de Franse revolutie waren mensen geen onderdanen meer, maar burgers. In plaats van huurlingenlegers vochten de burgers nu voor de eer van hun land. Vechten was zelfs een burgerplicht. Dichters hemelden de naderende strijd op en ook hoogopgeleide jongeren meldden zich aan bij het leger uit avonturisme. Er heerste een collectief gevoel van saamhorigheid.

Er waren ook tegengeluiden te horen. Zo schreef Sir Edward Grey dat "de lichten uitgingen over geheel Europa". De generaals hielden rekening met een lange, bloederige oorlog. Ook

veel burgers hadden hun twijfels. Ze zagen het echter als hun plicht om de strijd in te gaan. Hoe ouder mensen waren, des te enthousiaster over de oorlog. Zelf hoefden zij echter niet in actie te komen. Er was bij oorlogsenthusiasme onderscheid te maken tussen leeftijd, klasse en de afkomst uit de stad of van het platteland. Patriotisme, sociale druk, avonturisme en vooral plichtsbesef vormden belangrijke drijfveren. Massaproductie en massa-legers zorgden ervoor dat de hele bevolking betrokken werd bij de 'totale oorlog'. Dankzij de talloze brieven die van het front naar huis werden gestuurd, wist de bevolking waarschijnlijk meer van

(de ontberingen van) de oorlog dan wij tegenwoordig van de missie in Afghanistan, aldus professor Koch.

Als laatste sprak journalist **Leonard Ornstein** (televisieprogramma Buitenhof) over de rol van de media in recente conflicten. Hij stelde dat oorlogen tegenwoordig niet zozeer meer gewonnen worden op het slagveld, maar aan het thuisfront. De beeldvorming van een conflict door de media is daarom van groot belang. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hielden de leiders ongeveer eens per maand een persconferentie. Tijdens de Vietnamoorlog kregen journalisten veel vrijheid en berichtten zij vervolgens zeer kritisch over de oorlog. Voor de Golfoorlog ('90/'91) was daarom ook een uitgebreide mediastrategie ontwikkeld door het Pentagon. Ook paste het Amerikaanse leger censuur toe en probeerden het kritische journalisten zoveel mogelijk uit te sluiten. Bij de huidige Irakoorlog wordt er *embedded journalism* toegepast. Journalisten zijn daarbij verbonden aan militaire eenheden en doen verslag vanaf het slagveld.

Ook de komst van *spindoctors* heeft veel veranderd. Deze assertieve PR-adviseurs proberen door bijvoorbeeld het uitdelen van primeurs de media zoveel mogelijk te bespelen om op het thuisfront een gewenst beeld van de oorlog te creëren.

Journaals willen graag de krant of het journaal openen met aanslagen en geweld onder het motto "*if it bleeds it leads*". Dit soort beelden beïnvloedt sterk de publieke opinie. Volgens Ornstein is het daarom van belang dat journalisten zo objectief mogelijk verslag doen van conflicten. Openheid vanuit het Ministerie van Defensie is daarbij ook van groot belang. Journalisten hebben een belangrijke taak bij het verspreiden van eerlijke informatie. Daarbij bewandelen ze soms een dunne ethische grens. De vraag is bijvoorbeeld hoe ver zij mogen gaan bij het verwerven van de door hen noodzakelijk geachte informatie.

Jan-Jouke Mulder en Wietske Stans